

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN BÜTÜNCÜL TAMAMLAYICI VE ALTERNATİF TIBBA KARŞI TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

THE ATTITUDES OF NURSING STUDENTS TOWARDS HOLISTIC COMPLEMENTARY AND ALTERNATIVE MEDICINE

Nurdan Şahin¹, Diler Aydın², Berna Akay³

¹Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
ORCID ID: 0000-0003-1554-0635

²Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
ORCID ID: 0000-0003-4043-0411

³Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-8316-6545

Yazışma Adresi:

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Kurtuluş Caddesi No.98 Bandırma/Balıkesir

Gönderim tarihi: 22 Ocak 2019

Kabul Tarihi: 17 Şubat 2019

Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi

ISSN: 2146-9601

e-ISSN: 2147-2238

bsbd@balikesir.edu.tr

www.bau-sbdergisi.com

Bu araştırma Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP) tarafından BAP-18-SBF-1009-032 nolu proje olarak desteklenmiştir. Bu araştırma 02-05 Mayıs 2018 tarihleri arasında Burdur'da düzenlenen I. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yaşam Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Son yıllarda küresel olarak bir sağlık hizmeti seçeneği olarak değerlendirilen tamamlayıcı ve bütünleyici sağlık yaklaşımı (Complementary and Integrative Medicine-CIM) toplum ve sağlık çalışanları tarafından kabul görmeye başlamış ve

giderek dünyada yaygın olarak kullanılabilir hale gelmiştir.^{1,2} Tüm dünyada ve ülkemizde son yıllarda gündemde olan geleneksel-tamamlayıcı-alternatif tıp uygulamalarının isimlendirilmesi konusunda farklılıklar bulunmaktadır.

ÖZ

GİRİŞ: Çalışma hemşirelik öğrencilerinin bütüncül tamamlayıcı ve alternatif tıbbı karşı tutumlarını değerlendirmek amacıyla yapıldı.

GEREÇ VE YÖNTEM: Tanımlayıcı ve kesitsel olarak planlanan araştırmanın örneklemini, 2017-2018 öğretim yılında bir üniversitenin Hemşirelik Bölümü'nde öğrenim gören ve çalışmaya katılmaya istekli toplam 280 öğrenci oluşturdu. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbı Karşı Tutum Ölçeği (BTATÖ) kullanılarak yüz yüze görüşme yöntemi ile toplandı.

BULGULAR: Araştırmaya alınan öğrencilerin yaş ortalamaları 20.79±2,54 olup, %76,1'inin kız öğrenci olduğu belirlendi. Hemşirelik öğrencilerin Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbı Karşı Tutum Ölçeği puan ortalamaları 28.46±5.04 olarak belirlendi. Tutum ölçek puanlarının cinsiyete göre değerlendirilmelerinde anlamlılık görülürken; sınıf, anne ve babanın öğrenim durumu, gelir durumu ve tamamlayıcı tıp yöntemlerini kullanma durumuna göre ise anlamlılık görülmedi (p>0.05).

SONUÇ: Çalışmamızda hemşirelik öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tıbbı karşı tutumlarının pozitif ve orta düzeyde olduğu belirlendi. Hemşirelik öğrencilerinin lisans eğitiminden itibaren tamamlayıcı sağlık yaklaşımları konusunda eğitimler ile desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

ANAHTAR KELİMELE: Hemşirelik, tamamlayıcı tıp yöntemleri, tutum, alternatif tedavi

ABSTRACT

INTRODUCTION: The study was conducted to assess the attitudes of the nursing students towards holistic complementary and alternative medicine.

MATERIALS AND METHODS: This descriptive and cross-sectional study had a sample consisted of 280 students who studied in the Nursing Department of a university in 2017-2018 academic year and who were willing to participate in the study. The data were collected by a personal information form which was developed by the researchers and face to face interview method using the Attitudes towards Holistic Complementary and Alternative Medicine Scale (ICAMS).

RESULT: The mean age of the students who were included in the study was 20.79 ± 2.54; 76.1% of them were female. The mean score of the nursing students on the Attitudes towards Holistic Complementary and Alternative Medicine Scale was 28.46 ± 5.04. While there was a significant difference between the students' scores on the scale according to gender, there was no significant difference between the students' scores on the scale according to the educational status, income level and the use of complementary medicine approaches (p>0.05).

CONCLUSION: In the study, it was found that the nursing students' attitudes towards complementary and alternative medicine were positive and moderate. It is very important that nursing students should be supported with the trainings on complementary medicine approaches since their undergraduate education.

KEYWORDS: Nursing; complementary medicine approaches, attitude, alternative treatment

Tamamlayıcı tıp, konvansiyonel tıp ile birlikte kullanılan yaklaşımları; alternatif tıp, konvansiyonel tıbbın yerine kullanılabilen yaklaşımları anlatan ifadelerdir.³⁻⁵ İntegratif (bütünsel) tıp ise, Ulusal Tamamlayıcı ve İntegratif Sağlık Birimi (National Center for Complementary and Integrative Health (NCCIH)) tarafından, modern tıbbın bir parçası olarak değerlendirilmeyen, çeşitli ve birbirinden farklı özelliklere sahip uygulama, ürün ve yöntemler bütünü şeklinde tanımlanmaktadır.^{4,6} Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre ise modern tıp dışındaki tedavi yaklaşımları tamamlayıcı ve alternatif tıp olarak tanımlanmaktadır.^{7,8} Ülkemizde ise geleneksel ve tamamlayıcı tıp olarak "fiziksel ve ruhsal hastalıklardan korunma, bunlara tanı koyma, iyileştirme veya tedavi etmenin yanında sağlığın iyi sürdürülmesinde de kullanılan, farklı kültürlere özgü teori, inanç ve tecrübelerle dayalı, izahı yapılabilen veya yapılamayan bilgi, beceri ve uygulamaların bütünü olup, modern tıp uygulamalarını destekleyici ve tamamlayıcı yöntemler" olarak tanımlanmaktadır.⁹ Ulusal Tamamlayıcı ve İntegratif Sağlık Birimi (NCCIH) tarafından bu yaklaşımlar Tamamlayıcı Sağlık Yaklaşımları (TSY) olarak tanımlanmakta ve doğal ürünler (bitkiler, vitaminler ve mineraller, probiyotikler, diyet takviyeleri), zihin ve beden uygulamaları (akupunktur, gevşeme teknikleri, tai chi, qi gong, hipnoterapi, Feldenkrais yöntemi, Alexander tekniği, Pilates, vb) ve diğer yöntemler (Ayurveda tıbbı, geleneksel Çin tıbbı, homeopati, naturopati vb) olarak gruplandırılmaktadır.⁴ Ülkemizde ise, 27 Ekim 2014 tarih ve 29158 sayılı Resmî Gazete'de Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği yayınlanarak 15 geleneksel tamamlayıcı alternatif tıp uygulaması tanımlanmıştır (Akupunktur, Apiterapi, Fitoterapi, Hipnoz, Sülük uygulamaları, Homeopati, Karyopraktik, Kupa uygulaması, Larva uygulaması, Mezoterapi, Osteopati, Ozon uygulaması, Refleksoloji ve Müzik Terapi).^{9,10} Tamamlayıcı sağlık yaklaşımları yöntemleri dünyada ve ülkemizde başta onkolojik hastalıklar olmak üzere tedavisi bilinen ve bilinmeyen pek çok hastalıkta kullanılmakta ya da denenmektedir.¹¹ Dünyada tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarının kullanım oranları %9-76 arasında değişim gösterdiği belirtilmektedir.² Geleneksel sağlık sisteminin oldukça iyi kurulduğu Singapur ve Kore gibi ülkelerde, kullanım oranları %76-86 arasında iken Amerika'da yetişkinlerde kullanım oranının %38.3 olduğu bildirilmektedir.^{12,13} Ülkemizde ise literatürde bu oranın %12.6-76 arasında olduğu belirtilmektedir.¹⁴ Sağlık çalışanlarının tamamlayıcı sağlık yaklaşımları konusundaki bilgi, tutum ve yaklaşımları tüm yaşam boyunca ve sağlığı iyileştirmek, hastalıkları önlemek ve tedaviye destek olmak için farklı vakalarda

büyük öneme sahiptir.² Günümüzde insan sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalıkların oluşmasının önlenmesi ve iyileşme sürecinde ve mevcut tıbbi tedaviye destek olarak tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarına talep doğrultusunda sağlık profesyonellerinin ve özellikle optimal ve bütüncül sağlık bakımını destekleyen hemşirelerin de tamamlayıcı sağlık yaklaşımları uygulamalarında yer almalarını ve hemşirelik uygulamalarında kullanımını kaçınılmaz kılmıştır.^{2,7,15} Bu durum, sağlık profesyonellerinin tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarının etkileri, yan etkileri ve güvenilirliği hakkında bilgi sahibi olmaları ve sağlıklı-sağlıksız olma durumlarına göre hasta ve hasta yakınlarına rehberlik yapabilmeleri açısından bilgi sahibi olmalarını gerekli kılmaktadır.^{2,15,16} Hemşirelerin, toplumda tamamlayıcı terapilerin kullanımının yaygınlığına ilişkin farkındalıklarının artması ve yapılan bu uygulamalar konusunda birey ve ailesi ile sağlık çalışanları arasında iletişimi sağlamaları önemlidir.^{7,16-18} Literatürde hastaların ve özellikle hemşirelerin tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarını olumlu etkileri nedeniyle sıklıkla kullandıkları fakat hem hasta hem de hemşirelerin konuya ilişkin bilgi kaynaklarının etkin ve yeterli olmadığı belirtilmektedir.³ Ayrıca ülkemizde halk arasında ve sağlık profesyonelleri tarafından çok çeşitli yöntemler kullanılmakla beraber bu yöntemlerin ne olduğu, ne sıklıkta kullanıldığı ve sağlık personelinin bu konudaki yaklaşımının nasıl olduğuna dair yeterli veri bulunmamaktadır.¹⁸ Bu yöntemlerin klinik kullanımı ve modern tedavi yöntemleri ile birlikte kullanımında ortaya çıkabilecek yararlı ve zararlı etkilerinin sağlık personeli tarafından bilinmesi önemlidir.¹⁹ Bu bilgiler doğrultusunda çalışma, hemşirelik öğrencilerinin bütüncül tamamlayıcı ve alternatif tıbbı karşı tutumlarını değerlendirmek amacıyla planlandı.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi: Hemşirelik öğrencilerinin bütüncül tamamlayıcı ve alternatif tıbbı karşı tutumlarını değerlendirmek amacıyla tanımlayıcı ve kesitsel olarak planlandı.

Araştırmanın Yeri ve Zamanı: Araştırma ilçe merkezindeki bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde Mart-Nisan 2018 tarihlerinde toplandı.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi: Araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü'nde öğrenim gören 356 öğrenci oluşturdu. Araştırmada gönüllülük esas alınmış olup araştırmanın örneklemi ise araştırmaya katılmaya istekli toplam 280 öğrenci oluşturdu.

Veri Toplama Araçları: Araştırmada veriler, “Kişisel Bilgi Formu” ve “Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbı Karşı Tutum Ölçeği (BTATÖ)” kullanılarak toplandı.

Kişisel bilgi formu: Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda^{1,6,20} hazırlanan kişisel bilgi formu kullanıldı. Kişisel Bilgi Formu, öğrencilerin yaşı, sınıfı, ebeveynine yönelik sosyodemografik bilgiler ile birlikte öğrencilerin tamamlayıcı ve alternatif tedaviler hakkındaki bilgilerini ve bu bilgilerinin nereden elde ettiklerini değerlendiren toplam on beş sorudan oluşmaktadır.

Bütüncül tamamlayıcı ve alternatif tıbbı karşı tutum ölçeği (BTATÖ): Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbı Karşı Tutum Ölçeği, Hyland ve arkadaşları (2003) tarafından geliştirilmiş ve ülkemizde geçerlilik güvenilirliği 2003 yılında Erci tarafından yapılmıştır. Ölçek toplam 11 maddeden oluşan likert tipi bir ölçek olup, ölçekten en az 11, en fazla 66 puan alınabilmektedir. Ölçeğin puanı düştükçe tamamlayıcı ve alternatif tıbbı karşı pozitif tutum artmaktadır.²⁰ Ölçeğin güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri 0.72 olup, bu çalışma için Cronbach Alpha değeri 0.67 olarak hesaplandı.

Araştırmanın Etik Yönü: Araştırmanın yapılabilmesi için kurumdan yazılı izin ve Balıkesir Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (2018/66) etik kurul izni alındı. Kurum izni alındıktan sonra öğrencilerden gönüllülük ilkesi doğrultusunda bilgilendirilmiş onamları sağlandı.

Verilerin Toplanması: Veriler yüz yüze görüşme yöntemi ile öğrencilerin teorik derslerinin olduğu saatlerde sınıf ortamında öğrenciye ulaşılabildiği zamanlarda toplandı.

Verilerin Değerlendirilmesi: Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde bir istatistiksel paket programı kullanıldı. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdeler dağılımı, Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis testleri kullanılmış olup, anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ kabul edildi.

BULGULAR

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin yaş ortalamaları 20.79 ± 2.54 olup, %76,1'inin kız öğrenci olduğu belirlendi. Öğrencilerin %70'inin gelirinin giderine eşit olduğu, %48,5'inin en uzun yaşadığı yerleşim yerinin il merkezi olduğu, %48,6'sının annesinin eğitim durumu ve %31,8'inin babasının eğitim durumunun ilköğretim mezunu olduğu belirlendi.

Tablo 1. Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbı Karşı Tutum Ölçeği (BTATÖ) puan ortalamalarının dağılımı

Değişkenler	Min	Max	X ± SD
BTATÖ Toplam Puan	13	44	28.464 ± 5.046

Hemşirelik öğrencilerinin Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbı Karşı Tutum Ölçeği puan ortalamaları 28.46 ± 5.04 olarak belirlendi (Tablo 1). Öğrencilerin tamamlayıcı sağlık yaklaşımı yöntemlerine karşı tutumlarının pozitif ve orta düzeyde olduğu saptandı.

Tablo 2. Öğrencilerin bazı tanıtıcı özelliklerine göre Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbı Karşı Tutum Ölçeği (BTATÖ) puan ortalamalarının dağılımı

		n	X ± ss	Test değeri	p
Cinsiyet	Kız	213	27.82±4.84	-3.148 ^a	0.002 [*]
	Erkek	67	30.50±5.16		
Sınıf	1.Sınıf	73	28.90±5.04	5.942 ^b	0.114
	2.Sınıf	67	27.35±5.02		
	3.Sınıf	63	28.22±4.98		
	4.Sınıf	77	29.20±5.03		
Aile gelir durumu	Gelir Giderden Az	33	27.51±6.39	0.440 ^b	0.803
	Gelir Gidere eşit	196	28.58±4.91		
	Gelir Giderden çok	51	28.62±4.58		
Yaşadığı yer	Köy	43	30.02±4.92	3.899 ^b	0.142
	Kasaba/İlçe	101	28.06±5.08		
	İl/Büyükşehir	136	28.26±5.00		
Yöntem kullanma durumu	Hiç kullanmadım	109	28.11±5.63	5.112 ^b	0.078
	Bir kez kullandım	76	29.53±4.47		
	Birden çok kez kullandım	95	28.01±4.67		

* $p < 0,05$ ^a Mann Whitney U ^b Kruskal Wallis

Çalışmada, BTATÖ puanlarının cinsiyete göre değerlendirilmelerinde istatistiksel olarak anlamlılık görülürken ($p < 0.05$); sınıf, anne ve babanın öğrenim durumu, aile gelir durumu ve tamamlayıcı tıp yöntemlerini kullanma durumuna göre değerlendirildiğinde ise istatistiksel olarak anlamlılık görülmedi ($p > 0.05$).

Tablo 3. Öğrencilerin Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıba ilişkin bilgi düzeyi

Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Yöntemleri	Hiç duymadım n(%)	Duydum n(%)	Sınırlı bilgim var n(%)	Yeterli bilgim var n(%)	Yöntemi her yönüyle biliyorum n(%)
Akupunktur	33 (11.8)	81 (28.9)	120 (42.9)	41 (14.6)	5 (1.8)
Aromaterapi	171 (61.1)	75 (26.8)	24 (8.6)	9 (3.2)	1 (0.4)
Refleksoloji	154 (55.0)	81 (28.9)	32 (11.4)	10 (3.6)	3 (1.1)
Fitoterapi	177 (63.2)	73 (26.1)	19 (6.8)	6 (2.1)	5 (1.8)
Terapötik Dokunma	42 (15.0)	118 (42.1)	79 (28.2)	30 (10.7)	11 (3.9)
Müzik Terapi	12 (4.3)	83 (29.6)	99 (35.4)	60 (21.4)	26 (9.3)
Shiatsu	254 (90.7)	17 (6.1)	4 (1.4)	4 (1.4)	1 (0.4)
Homeopati	217 (77.5)	44 (15.7)	12 (4.3)	4 (1.4)	3 (1.1)
Hipnoterapi	82 (29.3)	98 (35.0)	74 (26.4)	19 (6.8)	7 (2.5)
Kayropraksi	257 (91.8)	13 (4.6)	7 (2.5)	3 (1.1)	-
Yoga	6 (2.1)	40 (14.3)	130 (46.4)	87 (31.1)	17 (6.1)
Meditasyon	9 (3.2)	51 (18.2)	131 (46.8)	72 (25.7)	17 (6.1)
Biorezonans	239 (85.0)	31 (11.1)	9 (3.2)	2 (0.7)	-
Diyet desteği	14 (5.0)	48 (17.1)	105 (37.5)	67 (23.9)	46 (16.4)

Çalışmada öğrencilerin %33,9'u tamamlayıcı sağlık yaklaşımı yöntemlerini birden çok kez kullanıyorken, %38,9'unun hiç kullanmadığı belirlendi. Öğrencilerin %82,5'inin tamamlayıcı sağlık yaklaşımları hakkında bilgi kaynağı olarak interneti kullandığı belirlendi. Çalışmada öğrencilerin hiç duymadıkları ilk beş uygulama sırasıyla kayropraksi (%91,8), shiatsu (%90,7), biorezonans (%85,0), homeopati (%77,5), fitoterapi (%63,2) iken; yeterli bilgiye sahip oldukları ilk beş uygulama ise yoga (%31,1), meditasyon (%25,7), diyet desteği (%23,9) müzik terapi (%21,4) ve akupunktur (%14,6) olduğu belirlendi. Öğrencilerin çoğunlukla müzik terapi (%49,6), diyet desteği (%40,4), yoga (%19,3), meditasyon (%18,9) gibi tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarını kendileri veya yakın çevreleri için kullandıkları belirlendi. Öğrencilerin tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarını çoğunlukla stresi azaltmak (%52,5), rahat uyku (%37,5), yorgunluğu gidermek (%33,2) ve kilo vermek (%32,5) amacıyla kullandıkları belirlendi. Çalışmada öğrencilerin %94,7'sinin tamamlayıcı sağlık yaklaşımları hakkında eğitim almadığı ve %89,3'ünün tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarının hemşirelik eğitim müfredatı içerisinde yer almasını önerdiği belirlendi.

TARTIŞMA

Günümüzde toplumdaki birçok birey gerek tedavi, gerek koruyucu amaçlı, gerekse kültürel olarak tamamlayıcı sağlık yaklaşımları yöntemlerine başvurmaktadır.²¹ Ülkemizde ve dünyada hekim ve hemşirelerin, hastaların etkin tedavi, ilaç kullanımı ile tamamlayıcı sağlık yaklaşımları uygulamaları konusunda önemli bir role sahip olmalarına karşın kullanılan bu tamamlayıcı sağlık yaklaşımı yöntemlerin neler olduğu, hangi sıklıkta kullanıldığı ve sağlık personelinin bu konudaki yaklaşımının nasıl olduğuna dair yeterli veri bulunmamaktadır.^{2,11} Bu durum, hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin bütüncül bakım verebilme, hasta ve hasta yakınlarına rehberlik edebilmek için bilgi sahibi olmalarını gerekli kılmaktadır. Çalışmada öğrencilerinin bütüncül tamamlayıcı ve alternatif tıba karşı tutum ölçeği puan ortalamalarının 28.46 ± 5.04 olduğu ve öğrencilerin tutumlarının pozitif ve orta düzeyde olduğu belirlendi. Aktaş'ın (2017) hemşirelik öğrencilerinin bütüncül tamamlayıcı ve alternatif tıba karşı tutumlarının değerlendirildiği çalışmasında toplam ölçek puan ortalaması 20.42 ± 3.14 ; Baltacı ve Koç'un (2018) çalışmalarında toplam ölçek puan ortalaması 28.43 ± 5.05 ; Çınar ve ark.'ın (2016) çalışmalarında hemşirelik öğrencilerinin toplam ölçek puan ortalaması ise 25.41 ± 5.25 olarak belirlenmiştir.^{2,6,7} Ergin ve ark.'ın (2011) tıp fakültesi ve uzmanlık öğrencilerinin bilgi düzeylerini ölçtükleri çalışmada kullanılan Bütünleştirici Tıp Tutum Anketi toplam puan ortalamasının ise $118,3 \pm 14,5$ olduğu ve bilgi düzeylerinin yetersiz bulunmuştur.²² Çalışma sonuçları Aktaş (2017), Baltacı ve Koç (2018), Çınar ve ark.'ın (2016) çalışmaları ile öğrencilerin bütüncül tamamlayıcı ve alternatif tıba karşı tutumlarının pozitif yönde olması yönünden benzerlik göstermektedir. Literatürde bireylerin demografik özellikleri ile tamamlayıcı yöntemleri kullanma tutumları arasında farklı sonuçlar olduğu görülmektedir.^{23,24} Aktaş'ın (2017) çalışmasında öğrencilerin cinsiyet, sınıf, anne ve baba öğrenim durumu, yaşanılan yer, kardeş sayısı, sosyoekonomik durum ve alternatif ve tamamlayıcı tıp kullanma durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gözlenmemiştir.⁷ Çınar ve ark.'ın (2016) çalışmalarında hemşirelik öğrencilerinin sınıf düzeyleri ile tamamlayıcı sağlık yaklaşımı tutumları arasında anlamlılık belirlenirken cinsiyetleri arasında istatistiksel yönden anlamlılık belirlenmemiştir.²

Ergin ve ark.'ın (2011) uzmanlık ve tıp öğrencilerinin tamamlayıcı-alternatif tıp hakkındaki bilgi düzeyleri ve tutumlarını değerlendirdikleri çalışmalarında tutum puanlarının cinsiyete, yaşa, anne ve babanın öğrenim ve çalışma durumuna, aile tipine, kardeş sayısına ve sosyoekonomik duruma göre ortalamalarında anlamlı bir farklılık gözlenmezken en uzun yaşanan yerleşim yerine göre değerlendirildiğinde istatistiksel olarak anlamlılık görülmüştür.²² Kavurmacı ve ark.'nın (2018) öğrencilerin tamamlayıcı sağlık yaklaşımı tutumlarını değerlendirdikleri çalışmalarında cinsiyet, sınıf ve bölümlerinin; Baltacı ve Koç'un (2018) çalışmasında cinsiyet ve bölümün ve Radi ve arkadaşlarının (2018) çalışmalarında cinsiyet ve sınıf düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gözlenmiştir.^{1,6,23} Çalışmamızda ise öğrencilerin sınıf, anne ve babanın öğrenim durumu, aile gelir durumu ve tamamlayıcı tıp yöntemlerini kullanma durumlarına göre değerlendirildiğinde istatistiksel olarak anlamlılık görülmezken, cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlılık belirlenmiştir. Literatürde günümüzde bireylerin tamamlayıcı yaklaşımları kullanım durumlarının giderek artış gösterdiği ve ülkeler arasında yöntemlerin kullanım durumlarının bu yöntemleri bilme durumlarına göre farklılıklar gösterdiği belirtilmektedir.²⁵ Yapılan çalışmalarda Avrupa'da bireylerin en sık başvurdukları yöntemlerden bazıları masaj tedavisi (%11.9), homeopati (%5.7), osteopati (%5.2), bitkisel tedaviler (%4.6), akupunktur (%3.6), kayropraksi (%2.3) olduğu belirtilmektedir.²⁴ Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (CDC) Ulusal Sağlık İstatistikleri Merkezi (NCHS) tarafından yürütülen Ulusal Sağlık Röportajı Anketi (NHIS) 2012-2017 yılları verilerine göre ise, Amerika'da 18 yaş ve üstü yetişkinler arasında son 12 ay boyunca en fazla uygulanan yöntemler arasında yoga, meditasyon ve kayropraksi olduğu belirtilmektedir.²⁶ Yapılan çalışmalarda Dünyada tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarının kullanım alanları sağlık profesyonelleri arasında da farklılıklar gösterdiği görülmektedir.^{1,6,8,23} Kavurmacı ve ark.'nın (2018) çalışmalarında hemşirelik, ebelik ve diyetetik öğrencilerin en çok bildikleri yöntemler bitkisel tedaviler (%30) ve akupunktur (%15.8) olduğu; Baltacı ve Koç'un (2018) hemşirelik ve ebelik intörn öğrencilerinin en çok bildikleri yöntemler arasında solunum egzersizleri (%94.9), egzersiz (%94.2) olduğu; Doğanay ve ark.'ın (2018) çalışmalarında sağlık bilimleri ve tıp öğrencilerinin en çok bildikleri yöntemlerin dini uygulamalar (%16.0), masaj (%11.8), cupping (%5.0) ve hidroterapi olduğu ve Araz ve ark.'ın (2012) çalışmalarında en fazla bilinen tıp dışı alternatif tedavi yönteminin bitkisel yöntemler (%80,8), en yaygın kullanılan yöntemin ise masaj (%51,2) olduğu belirlenmiştir.^{1,6,18,27} Çalışmamızda ise hemşirelik

öğrencilerinin yeterli bilgiye sahip oldukları uygulamalar arasında yoga (%31.1), meditasyon (%25.7), diyet desteği (%23.9) müzik terapi (%21.4) ve akupunktur (%14.6) olduğu; çoğunlukla kendileri veya yakın çevreleri için kullandıkları yaklaşımların ise müzik terapi (%49.6), diyet desteği (%40.4), yoga (%19.3), meditasyon (%18.9) olduğu belirlendi. Çalışma sonuçlarımızın hemşirelik öğrencilerinin ve tıp fakültesi öğrencilerinin yer aldığı literatürdeki diğer çalışmalar ile öğrencilerin yeterli bilgiye sahip olduğu ve kullandığı yöntemler açısından benzer olduğu görülmektedir.^{1,6,18,25,26,28} Çalışmada öğrencilerin hiç duymadıkları uygulamalar ise kayropraksi (%91.8), shiatsu (%90.7), biorezonans (%85.0), homeopati (%77.5), fitoterapi (%63.2) olduğu ve öğrencilerin bu uygulamalara ilişkin bilgilerinin sınırlı olduğu, bu alanda hasta ve hasta yakınlarını bilgilendirecek donanıma sahip olmadıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin yeterli bilgiye sahip olduğu yöntemlerin özellikle yazılı ve görsel medyada yer verilen yöntemler olduğu düşünülürken; en az bildikleri yöntemlerin yazılı ve görsel medyada ya da sağlık ile ilgili bölümlerde okuyan öğrencilerin ders müfredatlarında yer almaması olarak düşünülmektedir. Literatürde tamamlayıcı sağlık yaklaşımı yöntemlerinin çoğunlukla kitap/dergi²⁹, aile yakınları/arkadaş^{1,18}, televizyon/gazete^{11,19,25} ve internet²¹ tarafından öğrenildiği belirtilmektedir. Çalışmamızda öğrencilerin %82,5'inin tamamlayıcı sağlık yaklaşımları hakkında bilgi kaynağını internet olarak belirttiği saptandı. Öğrencilerin çoğunlukla bilgi kaynağı yaklaşımı olarak interneti tercih etmelerinin nedeni, teknoloji gelişimi ile birlikte sosyal medya ve internet kullanımındaki artış olarak değerlendirilse de elde edilen bilgilerin doğruluğu ve güvenliği hakkında şüpheler oluşturabileceği düşünülmektedir. Ayrıca eğitim müfredatları içerisinde tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarının yer almaması ise önemli bir durum olarak göze çarpmaktadır. Yapılan çalışmalarda günümüzde sıklıkla başvurulan tamamlayıcı sağlık yaklaşımı yöntemlerinin modern tıp içerisinde yer alması ve özellikle de hemşirelik ve tıp eğitim müfredatları içerisinde yer almasının öğrenciler tarafından talep edildiği belirtilmektedir.^{1,6,11,15,21,23,25,28,30} Çalışmamızda da literatür sonuçlarına benzer olarak öğrencilerin %94.7'sinin tamamlayıcı sağlık yaklaşımları hakkında eğitim almadığı ve %89.3'ünün tamamlayıcı sağlık yaklaşımlarının hemşirelik eğitim müfredatı içerisinde yer almasını önerdiği belirlendi.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın sonuçları hemşirelik öğrencilerinin tamamlayıcı sağlık yaklaşımı yöntemleri tutumlarının pozitif ve orta düzeyde olduğu belirlendi.

Hemşirelik bölümü öğrencilerinin geleceğin sağlık profesyonelleri olarak bütüncül hasta bakımında yer alan ekip üyesi olmaları nedeniyle tamamlayıcı sağlık yaklaşımı yöntemlerine ilişkin bilgi sahibi olmasının bu niteliklerini güçlendireceği düşünülmektedir. Ülkemizde uygulanan tamamlayıcı sağlık yaklaşımı uygulamaların birçoğunda hemşirelerin uygulayıcı olarak yetkisi olmasa bile, hemşirelik öğrencilerinin tamamlayıcı sağlık yaklaşımı yöntemlerinin endikasyonları, yan etkileri, uygulama yöntemleri, kontrendikasyonları konusunda hasta ve hasta yakınlarına rehberlik yapabilmeleri açısından daha donanımlı olmalarına ihtiyaç vardır. Bu nedenle hemşirelik öğrencilerinin daha lisans eğitim sürecinden itibaren tamamlayıcı sağlık yaklaşımı konusunda temel bilgi ve beceri kazandıracak eğitim ile desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Kavurmacı M, Tan M, Kavurmacı Z. Nursing, Midwifery, and Dietetics Students' Attitudes to Complementary and Integrative Medicine and their Applications. *Bakırköy Tıp Derg.* 2018; 14:300-6.
- Cinar N, Akduran F, Kose D. The attitudes of nursing students regarding the complementary and alternative medicine. *Rev Electr. Enf.* [Internet]. 2016;18: e1174. Available from: <http://dx.doi.org/10.5216/ree.v18.37320>.
- Sözeri E, Kahraman B. Hasta ve Hemşire Perspektifinden Tamamlayıcı Sağlık Yaklaşımları. *Balikesir Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2016; 5(1):39-42.
- National Center for Complementary and Integrative Health. Complementary, alternative, or integrative health: what's in a name? 2018; Available from: <https://nccih.nih.gov/health/integrative-health>. Erişim tarihi: 12 Ekim 2018.
- Somer P, Vatanoğlu-Lutz EE. Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği Hukuki ve Etik Açısından Değerlendirilmesi. *Anadolu Kliniği.* 2017; 22(1): 58-65.
- Baltacı N, Koç E. İntörn hemşirelik ve ebelik öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tıbbı yönelik bilgisi, kullanımı ve tutumları. *Samsun Sağlık Bil Der.* 2018; 3(1):10-16.
- Aktaş B. Hemşirelik öğrencilerinin bütüncül tamamlayıcı ve alternatif tıbbı karşı tutumları. *JAREN* 2017; 3(2):55-59.
- Alzahrani SH, Bashawri J, Salawati EM, Bakarman MA. Knowledge and attitudes towards complementary and alternative medicine among senior medical students in King Abdulaziz University, Saudi Arabia. *Evid Based Complement Alternat Med.* 2016:9370721.
- Sağlık Bakanlığı. <https://getatportal.saglik.gov.tr/TR,24683/geleneksel-ve-tamamlayici-tip-nedir.html> Erişim tarihi: Ekim 2018.
- Şahin S. Geleneksel, tamamlayıcı, alternatif tıp uygulamalarına genel bir bakış. *Türkiye Aile Hekimliği Derg.* 2017; 21 (4): 159-162.
- Altan S, Rahman S, Çam S. Tıp fakültesi öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemleri ile ilgili bilgi ve tutumları. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics.* 2014;22(3):81-8.
- Clarke TC, Black LI, Stussman BJ, Barnes PM, Nahin RL. Trends in the use of complementary health approaches among adults: United States, 2002–2012. *National Health Statistics Reports n Number* 2015; 79(10). <https://www.cdc.gov/nchs/data/nhsr/nhsr079.pdf>. Erişim tarihi: 15 Ekim 2018
- World Health Organization. WHO Traditional Medicine Strategy 2014–2023 [Internet]. Geneva: WHO; 2013. Available from: http://www.searo.who.int/entity/health_situation_trends/who_trm_strategy_2014-2023.pdf?ua=1. Erişim tarihi: 12 Ekim 2018
- Güngörmüş Z, Kıyak E. Ağrı yaşayan bireylerin tamamlayıcı ve alternatif tedaviye ilişkin bilgi, tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi. *AĞRI.* 2012;24(3):123-9.
- Mohsen A H, Razihe M. Complementary and alternative medicine and holistic nursing care: the necessity for curriculum 002 Revision. 2018; 5(4): 555-666.
- Çevik K, Bolsoy N, Beler M. Hemşirelerin tamamlayıcı ve alternatif tedaviye ilişkin bilgi ve görüşleri. *Uluslararası Hakemli Hemşirelik Araştırmaları Dergisi.* 2016; 6:1-15.
- Turan N, Öztürk A, Kaya N. Hemşirelikte yeni bir sorumluluk alanı: Tamamlayıcı terapi. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi.* 2010; 3: 93-98.
- Çöl Araz N, Taşdemir HS, Parlar Kılıç S. Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin tıp dışı alternatif ve geleneksel uygulamalar konusundaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2012; 1(4): 239-51.
- Lafçı D, Kaşıkçı M. Yataklı sağlık kuruluşunda görev yapan sağlık personelinin tamamlayıcı ve alternatif tedavi yöntemlerini bilme ve kullanma durumları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2014; 3(4): 1-18.
- Erci B. Attitudes towards holistic complementary and alternative medicine: a sample of healthy people in Turkey. *J Clin Nurs.* 2007;16(4): 761-768.
- Sönmez CI, Ayhan Başer D, Küçükdağ HN, Kayar O, Acar İ, Döner Güner P. Tıp fakültesi öğrencilerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp ile ilgili bilgi durumlarının ve davranışlarının değerlendirilmesi. *Konuralp Tıp Dergisi.* 2018;10(3): 276-281.
- Ergin A, Hatipoğlu C, Bozkurt Aİ ve ark. Uzmanlık ve tıp öğrencilerinin tamamlayıcı-alternatif tıp hakkındaki bilgi düzeyleri ve tutumları. *PamMed J.* 2011; 4(3): 136-43.
- Radi R, Isleem U, Al Omari L, Alimoğlu O, Ankaralı H, Taha H. Attitudes and barriers towards using complementary and alternative medicine among university students in Jordan. *Complementary Therapies in Medicine.* 2018; 41:175-9.
- Kemppainen LM, Kemppainen TT, Reippainen JA, Salmenniemi ST, Vuolanto PH. Use of complementary and alternative medicine in Europe: Health-related and sociodemographic determinants. *Scand J Public Health.* 2018; 46(4):448-455.
- Kwame Ameade EP, Amalba A, Helegbe GK, Mohammed BS. Medical students' knowledge and attitude towards complementary and alternative medicine e A survey in Ghana. *J. Trad. and Comp. Medicine.* 2016; 6:230-236.
- Clarke TC, Barnes PM, Black LI, Stussman BJ, Nahin RL. Use of yoga, meditation, and chiropractors among U.S. adults aged 18 and over. *NCHS Data Brief* 2018, 325. <https://www.cdc.gov/nchs/data/databriefs/db325-h.pdf>. Erişim tarihi: 12 Ekim 2018
- Doğanay S, Guzel D, Öztürk D, Tanyeli A. Complementary and alternative medicine: understanding, attitude and usage among Turkish health sciences and medical students. *J Contemp Med.* 2018;8(1):48-54
- Akan, H., İzbirak, G., Kaspar, E.C., et al. Knowledge and attitudes towards complementary and alternative medicine among medical students in Turkey. *Bmc Complementary And Alternative Medicine.* 2012; 12:1-7.
- Çamurdan Ç, Gül A. Complementary and alternative medicine use among undergraduate nursing & midwifery students in Turkey. *Nurse Education in Practice* 2013; 13:350-354.
- Yurtseven E, Vehid S, Bosat M, et al. Assessment of knowledge and attitudes toward complementary and alternative medicine (cam) amongst Turkish medical faculty students. *Afr J Tradit Complement Altern Med.* 2015;12(5):8-13.